

ETT ÅR MED ANGELA MERKEL

L AGOM TILL ETTÅRSDAGEN av Angela Merkels stora regeringskoalition i Tyskland i november 2006 stod återigen företrädaren Gerhard Schröder i centrum för uppmärksamheten. Hans memoarer *Entscheidungen* (Beslut) låg i väldiga högar överst på de tyska bokhandelsdiskarna och intervjuer med den tidigare kanslern fyllde tidningar och TV.

Både med valet av boktitel och tidpunkt för utgivningen tog Schröder chansen att markera mot sin efterträdare. Medan mediebilden av den nya kanslern betonar den nya regeringens oförmåga att få något gjort och allmänna brist på beslutsamhet, berättar Schröder om sin egen tid under rubriken ”beslut”. I memoarens avslutande namnregister hänvisas till Angela Merkel bara på tre ställen i kontrast till de världens store som Schröder räknar sig till.

Redan på valkvällen i september 2005 efter sitt visserligen överraskande knappa nederlag framträdde Gerhard Schröder som en arrogant, dålig förlorare som försökte förnedra sin motståndare. Han hävdade att Merkel, som under tre månaders valrörelse fått se en tvåsiffrig ledning i opinionsmätningarnas procenttal sjunka ihop till några futtiga tiondelar i själva valresultatet, inte skulle kunna göra anspråk på att bli ny förbundskansler. I höst har hans självsäkra leende överskuggat Angela Merkels sammanbitna ansikte när kanslerns första år skoningslöst sammanfattats.

Mediernas gunst skiftar snabbt i tysk politik. Bilden av Tyskland som ett land i kris och nedgång under Schröders sista regeringsår förbyttes senhösten 2005 snabbt i mer positiva rapporter om återvunnen tillväxt, rekordresultat för exportindustrin och till och med tecken på något minskad arbetslöshet. Lägg därtill att framgångsrika framträdanden av Angela Merkel i EU och med omvärldens ledare under hösten och vintern gav den nya koalitionen några första smekmånader. När hennes ansträngningar mot senvåren 2006 riktades mot de svåra men avgörande inrikesfrågorna om ekonomisk politik, arbetsmarknad och sjukvårdsreformer mattades däremot kanslerns glans snabbt.

Trots den väldiga PR-framgången och det naturliga uppsvinget för tyska nationalkänslor under sommarens succé

med VM i fotboll, är den tyska självbilden hösten 2006 tillbaka vid pessimismen, osäkerheten och misstron mot den politiska ledningens förmåga och vilja till förnyelse. Över 80 procent av tyskarna var enligt veckotidskriften *Der Spiegel*s mätningar i oktober övervägande missnöjda med regeringens insatser. Ändå är det värt att påpeka att Angela Merkel personligen mitt i allt detta förblir klart mer uppskattad i opinionsmätningarna än företrädaren. I samma undersökning anser 49 procent av tyskarna att Angela Merkel är den mest trovärdiga politikern (jämfört med 24 för Schröder), 43 procent att hon har klarare politiska mål (35 för Schröder) och likaså 43 procent (30 för Schröder) att hon är bäst förtrogen med vanliga människors problem. Vad gäller ledarstyrka och förmåga att genomföra beslut anses däremot Schröder överlägsen (60 procent mot cirka 25).

OVAN KOALITION

Valrörelsen 2005 var en kamp om regeringsmakten mellan Tysklands två stora partier och huvudmotståndare, *socialdemokraterna (SPD)* och *kristdemokraterna (CDU/CSU)*. De senare var storfavoriter att bli klart största parti och återkomma till makten. Att de två stora skulle samarbeta stod inte på dagordningen under valkampanjen. Kristdemokraternas seger blev dock bara en bråkdel av vad de räknat med. Angela Merkel lyckades ändå bli förbundskansler men som ledare av en stor koalition med huvudmotståndaren, där socialdemokraterna fick hälften av ministerposterna, däribland de flesta riktigt viktiga – finans, utrikes och arbetsmarknad.

På delstatsnivå förekommer visserligen stora koalitioner mellan SPD och CDU då och då. Men på central, federal nivå har en sådan regering bara funnits en gång tidigare, i slutet på 1960-talet. Förutsättningarna då var liknande dem idag med hög arbetslöshet, ekonomiska problem och återkommande förluster för den sittande regeringen i delstatsval. En stor koalition behövdes för att med brett stöd kunna genomföra omfattande reformer.

Men så småningom växte kritiken mot ett ogenomskingligt maktsystem som lämnade den lilla oppositionen marginaliserad och i stället öppnade för ytterlighetsströmningar i folkopinionen.

DELSTATSVALEN

Alltsedan Angela Merkel tog över partiledningen 2000 har det gått bra för kristdemokraterna i delstatsvalen. Sedan den stora koalitionen tillträdde har val ägt rum i fem delstater. De har varit ett första opinionsprov för de två koalitionspartierna. För den fortsatta sammanhållningen har det varit en lättnad att båda klarat sig hyggligt. I de första tre valen skedde mycket små förändringar: Kristdemokraterna behöll makten i Baden-Württemberg och Sachsen-Anhalt medan socialdemokraterna stärkte sin ställning i Rheinland-Pfalz.

I Berlin och Mecklenburg-Vorpommern har socialdemokraterna lyckats hålla sig kvar vid makten i olika koalitioner även om de gick tillbaka. I det fattiga Mecklenburg-Vorpommern i gamla Östtyskland, DDR, där socialdemokraterna regerade tillsammans med det nygamla östtyska socialistiska partiet, förlorade partiet var fjärde röst jämfört med förra valet. Men också kristdemokraterna tappade röster där. Väljarna straffade partierna för den ekonomiska tillbakagången. Arbetslösheten är betydande i nordöstra Tyskland. Det nynazistiska NPD gick starkt fram i båda delstaterna.

FÖRSIKTIG REFORMKURS

Under sina sista år som förbundskansler inledde Gerhard Schröder ett reform- och besparingsprogram i Tysklands offentliga ekonomi med det långsiktiga syftet att främja tillväxt och sysselsättning. Åtgärderna betraktades som nödvändiga av expertisen men var inte populära hos medborgarna, som riktade sitt missnöje mot de ansvariga socialdemokraterna. När Angela Merkel under valkampanjen sommaren 2005 drev krav på ytterligare omfattande förändringar i ekonomin och av välfärdspolitikerna, vändes misstron i stället mot henne och kristdemokraterna, som snabbt tappade det mesta av sitt försprång i väljarsympatierna.

I regeringsställning tillsammans med socialdemokraterna förespråkar Angela Merkel nu små steg och pragmatiska lösningar. Kursförändringen har varit nödvändig men har kostat henne i trovärdighet. Att gå till val på förslag om skattesänkningar och sedan genomföra skattehöjningar är problematiskt.

Kommentarer

För att minska underskotten i statsfinanserna har regeringspartierna enats om att höja momsén från 16 till 19 procent från nyåret 2007. En skattesänkning som man just inför ettårsdagen av koalitionen kom överens om var att från 2008 sänka bolagsskatterna med ungefär 10 procent till knappa 30 procent, något under europeisk genomsnittsnivå. Det anses vara en försiktighetsåtgärd för att hålla företagen kvar i Tyskland men förmodas inte ge någon allmän stimulans-effekt för ekonomin.

ARBETSMARKNADEN

Den vanliga bilden av tysk arbetsmarknad är att arbetsrätten är för detaljerad och omfattande och att lönebikostnaderna är för höga. Det blir en sk fattigdomsfälla när låglönearbeten inte lönar sig för den enskilde genom att bidragen är för höga. Med regeringen Schröders *Hartz IV* reform i början av 2005 sänktes ersättningen till a-kassan dramatiskt för att få arbetslösa att acceptera arbeten med låga löner. Men för okvalificerad arbetskraft och äldre långtidsarbetslösa finns inga arbeten att få. Reformen har inneburit att flera miljoner tyskar nu har en lön som måste kompletteras med socialbidrag för att de ska komma upp i existensminimum. Kostnaderna för socialbidrag har ökat kraftigt.

Den nya regeringen vill förändra *Hartz IV*. Förslag finns att genom tilläggspengar få folk i arbete. Socialdemokraterna vill introducera en minimilön. Förbundskanslern menar emellertid att en minimilön kommer att vara problematisk för många små arbetsgivare. En förändring som betraktas som viktig är att pensionsåldern har höjts till 67 år.

Arbetslösheten har nu börjat minska något. I oktober 2006 föll den under tio procent för första gången på fyra år. Men frågan är vem som egentligen ska ta åt sig äran av det – den stora koalitionen eller Schröders tidigare röd-gröna regering som tog de kraftigaste besparingsbesluten och för det straffades av väljarna?

SJUKVÅRDSREFORMEN

Angela Merkel hade tänkt sig att vården skulle bli hennes första riktigt genomgripande reformområde. Tyskland har

fler läkare per invånare, fler vård dagar på institution, mer utskrivna mediciner och fler apotek än de flesta andra länder. Men trots kraftigt ökade kostnader har den tyska sjukvården i internationell jämförelse inte någon hög kvalitet.

Medborgarnas förtroende för vården är lågt. En bättre, effektivare och därmed billigare organisation har efterlysts, där monopol och privilegier tas bort. Vikten av eget ansvar betonas. Genom att öka konkurrensen skulle vården göras mera effektiv.

För att finansiera en framtida bättre vård har regeringen föreslagit att en speciell hälsovårdsfond tillskapas. Fonden är tänkt att dela ut pengar till de olika försäkringskassorna efter medlemsantal. Fonden finansieras av arbetstagar- och arbetsgivaravgifter samt skattemedel. Då de båda regeringspartierna inte kunnat enas om hur fonden ska byggas upp, blev resultatet till slut att reformen sköts upp till 2009. Enligt kristdemokraterna kunde kostnadshöjningar ha undvikits med kloka strukturreformer. Partiet ville inte ha ytterligare en skatthöjning efter momshöjningen. I stället höjs bidragen.

Mäktiga motståndare till sjukvårdsreformen är de olika sjukförsäkringskassorna, *Krankenkassen*. De har tagit avstånd från sjukvårdsreformen med motiveringen att den skulle bli dyrare och sämre. Dessa kassor har alltid haft stor makt vid utformningen av den tyska sjukvårdspolitiken. Även andra sårintressen har minskat regeringens handlingsutrymme.

Många fina ord har sagts från koalitionen om den nya reformen. Kritikerna beskriver den däremot som ett svek mot båda partiernas vallöften och säger att man fått en lönebikostnadsreform i stället för en ny stor sjukvårdsreform. Enligt opinionsmätningar tror tre fjärdedelar av tyskarna att vården kommer att bli sämre efter reformen. Lönebikostnaderna höjs i stället för att sänkas, de privata sjukförsäkringarna stärks i stället för tvärtom, konkurrensen minskar och byråkratin ökar. Båda regeringspartierna har fått backa. CDU står för mer egenansvar och konkurrens medan SPD vill införa fler statliga regler.

Angela Merkel anklagas för att ha urvattnat de nödvändiga reformerna, inte minst efter kritik från de mäktiga kristdemokratiska ledarna i delstaterna Hessen, Niedersachsen och Bayern. Enligt många bedömare har delstatscheferna

– alla rivaler till Merkel i partiledningen – skaffat sig ett alltför stort inflytande över den kristdemokratiska politiken. Förbundskanslern har inte visat handlingskraft utan har låtit sina maktfullkomliga manliga partikolleger måla in henne i ett hörn där hennes handlingsutrymme minimerats. Merkel kritiseras också för att ha släppt uppmärksamhet på andra viktiga frågor under sommarens utdragna förhandlingar om vårdreformen och anses ha förlorat mycket värdefull tid.

SOCIAL- OCH FAMILJEPOLITIK

Liksom vården är hela det tyska välfärdssystemet dyrt och komplicerat. Dessutom går fem procent av BNP årligen till ekonomisk och social integration av det forna Östtyskland. Antalet bidragstagare och pensionärer är högt och Angela Merkel anses mer ha hörsammat deras krav på bekostnad av sanering av den dyra välfärdsstaten.

De demografiska problemen uppmärksammas mer och mer. Befolkningen minskar. I Tyskland är könsrollerna traditionella och betydligt färre kvinnor än i Sverige förvärvsarbetar. Den stora koalitionen har tagit några första steg inom familjepolitiken, ett område som socialdemokraterna tillsammans med de gröna tidigare försummat. Tyskland har fått familjepennning, *Elterngeld*, i och med att förvärvsarbetande föräldrar får 67 procent av nettoinkomsten under 14 månader efter barnets födelse. Pappornas ansvar betonas. De arbetslösa får ett bidrag på 300 euro i månaden. Men kritikerna menar att detta inte underlättar för förvärvsarbetande kvinnor, utan bara blir ett nytt statligt välfärdsprogram som inte kommer att stimulera till ett ökat barnafödande kombinerat med förvärvsarbete.

EN RÄDDARE I NÖDEN

Ett år efter regeringstillträdet är alltså missnöjet stort i landet både med Angela Merkel som regeringschef, hennes socialdemokratiska vicekansler Franz Müntefering och med regeringens arbete. Det klagas på brist på visioner och att inga genombrott nås. Även om regeringen har starkt parlamentariskt stöd i förbundsdagen har det i en rad frågor varit svårt att ena partierna och finna de obekväma gemen-

samma lösningar som en stor koalition ska ha till syfte att möjliggöra.

Bedömare av tysk politik brukar ändå varna för att underskatta Angela Merkel. Och mitt bland alla underbetyg som regeringen fått efter sitt första år, verkar intressant nog allt fler tyskar tro att den stora koalitionen blir kvar vid makten regeringsperioden ut. I slutet av oktober trodde enligt undersökningen i *Der Spiegel* 64 procent av de tillfrågade att koalitionen skulle hålla hela tiden till 2009, en ökning på några procentenheter jämfört med i juli.

Men i en annan undersökning i oktober trodde bara en fjärdedel av väljarna att Angela Merkel har fullt stöd från sitt eget parti. Hela 71 procent ansåg att så inte alls var fallet. För att koalitionen ska spricka krävs dock att endera regeringsparten tror sig ha något att vinna på regeringskris och nyval. För närvarande ligger sympatierna för bägge partierna lågt, kring 30 procent vardera. Ett nyval skulle alltså inte skapa något klarare läge. Någon annan koalition med regeringsförmåga och hyggligt parlamentariskt underlag går inte att skönja.

Regeringspartierna har båda talat om den stora koalitionen som ett tvångsäktenskap när inget annat fanns att tillgå efter valet i september 2005. Men för bägge partierna blev snarare den stora koalitionen en ”räddare i nöden”: för socialdemokraterna, som dessförrinnan hotats av fritt fall i folkopinionen och fått stå ensamt ansvariga för en impopulär men oundviklig reformpolitik; för kristdemokraterna, som överskattat sin styrka genom uppblåsta missnöjesopinions-siffror men som saknade en egen trovärdig alternativ politik.

Mitt i den pågående höst- och ettårskrisen ser den ekonomiska statistiken vad gäller tillväxt, minskande underskott och sjunkande arbetslöshet inte så dålig ut. Ett halvår med Tyskland som ordförande i EU och Angela Merkel som europeisk ledargestalt väntar. Det finns fortfarande tre regeringsår kvar för parterna att ta sig samman. Den i längden måhända oundvikliga sjuårskrisen i äktenskapet ligger bortom den här regeringsperioden.

Mai-Brith Schartau & Anders Mellbourn